

Lakivaliokunnan lausuntopyyntö hallituksen esityksestä HE 133/2021 vp eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

Yleistä

Kysymyksessä on periaatteellisesti ja käytännön kannalta merkittävä uudistus, joka vaikuttaisi todistelun vastaanottamisessa noudatettaviin keskeisiin menettelyperiaatteisiin varsinkin muutoksenhakuasteissa ja myös käytännön oikeudenkäyntimenettelyyn kaikissa oikeusasteissa. Ehdotus perustuu ns. videotallennustyöryhmän mietintöön (2020:20) ja siitä saatuun lausuntopalautteeseen. Korkein oikeus on antanut mietinnöstä yksityiskohtaisen lausuntonsa 19.2.2021 (OH 2020/299, liitteenä).

Kyseessä ei ole säästöihin tähtäävä uudistus, päinvastoin: kustannukset näyttävät selvästi ylittävän uudistuksella saatavat säästöt, ja uudistuksen onnistunut läpivienti edellyttääkin merkittävää taloudellista panostusta. Huomioon ottaen tuomioistuinten jo nykyisellään alimitoitettujen resurssien on selvää, että hanke ei ole toteutettavissa tuomioistuinten nykyisen rahoituksen puitteissa, vaan tuomioistuimille on osoitettava uudistuksen edellyttämä lisärahoitus.

Kustannuksista huolimatta hanke on syytä toteuttaa. Pyrkimykset parantaa edellytyksiä näytön arvioinnin oikeellisuuteen muutoksenhakuvaiheessa todistusaineiston laatua kohentamalla ovat kannatettavia. Lisäksi ehdotusten voidaan arvioida vähentävän todistelusta asianosaisille ja kuultaville aiheutuvaa vaivaa ja kustannuksia. Ehdotukset osaltaan korostavat eri oikeusasteiden välistä asianmukaista työnjakoa, mikä on aiheellisesti ollut oikeudenkäyntiuudistusten pitkäaikainen tavoite.

Ääni- ja kuvatallenteiden laatiminen käräjäoikeudessa

Joitakin huoliakin ehdotuksiin liittyy. Suurin on se, miten todistelun tallentaminen kyetään hoitamaan teknisesti niin, että tallenteiden hyödyntäminen on mahdollista siten, että tarpeettomalta tallenteiden katselulta vältytään. Jos tähän ei päästä, tavoite menettelyn tehostumisesta ei toteudu. Tältä osin Ruotsista saadut kokemukset huolestuttavat. Siellä ilmeisesti ei ole onnistuttu jäsentämään todistelun vastaanottamista toivotulla tavalla huolimatta todistelun indeksointiin osoitetuista merkittävistä lisäresursseista.

Esityksessä todistelun vastaanottamisen asianmukaiseen jäsentymiseen on pyritty tätä tavoitetta korostavalla, mutta velvoittavuudeltaan melko laimeaksi jäävällä sääntelyllä. Pelkästään tällaisella sääntelyllä tuskin päästään jäsentyneeseen todistelun teemoittamiseen ja vastaanottamiseen. Videotallennustyöryhmän mietinnöstä antamassaan lausunnossa korkein oikeus piti ilmeisenä, että kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämiseen perustuvassa menettelyssä myös rikosasioissa on tarvetta valmistelun nykyistä laaja-alaisempaan käyttöön ja että kirjallisen yhteenvedon laatimisen tulisi olla pääsääntö. Asian jatkovalmistelussa näihin näkökohtiin ei kuitenkaan ole kiinnitetty riittävää huomiota.

Indeksointivelvoitetta koskevat lainsäätäjän kannanotot näyttäisivätkin olevan jäämässä etupäässä perustelutasoisiksi. Tältä osin sääntelyn perusteluissa on saadun lausuntopalautteen pohjalta päädytty sellaiseen kompromissiin, että todistelun indeksointi ei useimmiten olisi tarpeen ja se olisi aiheellista lähinnä silloin, kun kuultavan kertomus on laaja ja koskee useita asiakokonaisuuksia. Näissä tilanteissa indeksoinnista saatavat hyödyt ovatkin suurimmillaan, ja indeksoinnin vaatimat resurssit on ensi sijassa perusteltua kohdentaa tällaisiin asioihin. Uudistuksen keskeisen tavoitteen - muutoksenhakuasteessa vastaanotettavan todistelun kohdentuminen riidanalaisiin kysymyksiin – edellyttää, että ainakin näissä tilanteissa indeksoinnista kyetään asianmukaisesti huolehtimaan ja että käräjäoikeuksille osoitetaan tähän riittävät resurssit.

Todistelun vastaanottaminen muutoksenhakuasteissa

Ehdotukset merkitsevät sitä, että henkilötodistelun vastaanottavat muutoksenhakuvaiheessa monipuolistuvat. Kun kuhunkin tapaan liittyy omat edellytyksensä, myös muutoksenhakuasteet ovat jossain määrin uusien, todistelun vastaanottamista koskevien prosessinjohtohaasteiden edessä. Haasteista huolimatta ehdotukset ovat kannatettavia, koska ne joka tapauksessa merkinnevät parannusta nykytilaan, kun todistelua arvioidaan nykyistä autenttisempien kertomusten pohjalta.

Hallituksen esityksessä on suurelta osin otettu huomioon ne näkökohdat, jotka korkein oikeus esitti videotallennustyöryhmän mietinnöstä antamassaan lausunnossa. Esityksessä on perustellusti laajennettu muutoksenhakutuomioistuimen mahdollisuuksia ottaa todistelu vastaan viittaamalla eli perehtymällä tallenteeseen asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Esityksen mukaan näin voitaisiin menetellä, jos hovioikeus katsoo sen soveliaaksi. Sääntely jättää siten hovioikeuksille runsaasti harkintavaltaa, mikä onkin tilanteiden moninaisuus huomioon ottaen lähtökohtaisesti perusteltua. Näin avoimen sääntelytavan vaarana voi kuitenkin olla, että soveltamiskäytäntö muodostuu epäyhtenäiseksi. Uudistuksen käytännön toteutumisesta on siten syytä seurata tältäkin kannalta.

Myös Korkeinta oikeutta koskevat ehdotukset ovat linjassa hovioikeutta koskevien ehdotusten kanssa: johdonmukaisuus edellyttävät henkilötodistelun vastaanottamista myös korkeimmassa oikeudessa lähtökohtaisesti käräjäoikeuden tallenteelta. Korkeinta oikeutta koskeviin ehdotuksiin ei muiltakaan osin ole huomautettavaa. Myös oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annettua lakia koskevaa muutosehdotusta on täydennetty niin, että sääntely on nyt johdonmukaisempi.

Lopuksi

Esitys on huolellisesti valmisteltu ja perustuu nykyisen oikeustilan ongelmien asianmukaiseen analyysiin. Myös tehdyt ehdotukset ovat yleisesti ottaen perusteltuja. Uudistuksen tavoitteiden saavuttaminen myös käytännössä vaatii kuitenkin sen edellyttämien riittävien lisäresurssien osoittamista tuomioistuimille.